

Amir Muzur i Iva Rinčić, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Plagijat, politika, znanost, sport: pokušaji forsiranih (?) paralela

SAŽETAK

Polazeći od recentnih raširenih primjera objeda za plagiranje visokopozicioniranih političara u Njemačkoj, Mađarskoj, Rumunjskoj i Hrvatskoj, rad pokušava raščlaniti sličnosti obrazaca ponašanja i etike pri plagiranju i politici, pri čemu uzima u obzir izvorne ideale bavljenja politikom i njihovo dezavuiranje u modernoj praksi.

U okviru druge pod-teme, pozornost se posvećuje sličnostima plagiranja u znanosti prema dopingu u sportu, što zaključke vodi prema širem razmatranju uzroka epidemijskih zloporaba suvremene klišeizirane znanosti.

Uvod

Plagijat je jedan od onih, sofisticiranih, fenomena koje nije lako definirati ili kvantificirati, ali je svima jasno kada se doista dogodi. U akademskoj zajednici ima čitavih karijera koje počivaju na plagiranju i to je problem kojemu se, u novije vrijeme, pokušava doskočiti računalnim programima, strožim provjerama urednika časopisa, pa i svojevrsnim “stupom srama” za razotkrivene.¹ Pojava koja ostaje,

¹ Literatura na ovu temu je obilata. Usporedi, primjerice, sljedeći izbor: Albert H. Teich i Mark S. Frankel, *Good Science and Responsible Scientists: Meeting the Challenge of Fraud and Misconduct in Science* (Washington: Directorate for Science and Policy Programs/American Association for the Advancement of Science, 1992); Vedran Katavić, “Five-year report of Croatian Medical Journal’s Research Integrity Editor – policy, policing, or policing policy”, *Croatian Medical Journal* 47 (2006): 220-227; Gordana Cerjan-Letica i Slaven Letica, “Znanstvena nedoličnost: kako se s njom nositi u Hrvatskoj?” *Acta stomatologica Croatica* 42, br. 2 (2008): 117-122; Đorđe Obradović i Dubravka Njirić, “Novi mediji olakšali plagiranje”, *Medianali* 2, br. 4 (2008): 41-60; Ksenija Baždarić, Vanja

* Contact address: Prof. dr. Bardhyl Çipi, Faculty of Medicine, Tirana, Albania, e-mail: bardhycipi@yahoo.com

međutim, posebnom i proučavanja vrijednom, jest pokušaj nečasnog stjecanja akademskog legitimiteta u političara, pa ćemo ovdje revijalno prezentirati nekoliko recentnih primjera s odgovarajućim komentarom.

Kazuistika svedena na nacije

Slučaj 1: Mađarska

Pál Schmitt (r. 1942.) bio je do revolucije 1989. Mađarima znan kao mačevalac, dvostruki zlatni olimpijac (1968. i 1972.) i svjetski prvak. Karijera mu je krenula u drugom pravcu 1990-ih: 1992. obranio je doktorat pri Sveučilištu (kasnije: Fakultetu) za tjelesno obrazovanje, a potom službovao kao veleposlanik u Španjolskoj i Švicarskoj (1993.-2002.), zastupnik u Europskom parlamentu (2009.-2010.) i predsjednik Nacionalne skupštine (2010.). Nije uspio na izborima za gradonačelnika Budimpešte 2002., ali ga je Parlament 2010. izabrao za predsjednika Republike Mađarske. Ni godinu dana potom, kasne 2011. optužen je da je plagirao doktorat, doslovno prevevši 180 stranica rada bugarskog sportskog stručnjaka Nikolaja Georgijeva iz 1987. i dodavši 16 stranica iz rada njemačkog sociologa Klaus Heinemanna iz 1991. Povjerenstvo Semmelweisova sveučilišta, formirano početkom 2012., već 27. ožujka potvrđuje plagiranje ali nastoji zaštititi Schmitta i okriviti Sveučilište (Fakultet) za tjelesno obrazovanje. Dva dana kasnije Senat

Pupovac, Lidija Bilić-Zulle i Mladen Petrovečki, "Plagiranje kao povreda znanstvene i akademske čestitosti", *Medicina* 45, br. 2 (2009): 108-117; Ana Marušić, "Editors as gatekeepers of responsible science", *Biochemia Medica* 20, br. 3 (2010): 282-287; Vedran Katavić, "Responsible conduct of research: do we need training in fraud-science?" *Biochemia Medica* 20, br. 3 (2010): 288-294; Miguel Roig, "Plagiarism and self-plagiarism: what every author should know", *Biochemia Medica* 20, br. 3 (2010): 295-300; Rubén Comas-Forgas, Jaume Sureda-Negre i Francesca Salva-Mut, "Academic plagiarism prevalence among Spanish undergraduate students: an exploratory analysis", *Biochemia Medica* 20, br. 3 (2010): 301-306; Vanja Pupovac, Lidija Bilić-Zulle, Martina Mavrinac i Mladen Petrovečki, "Attitudes toward plagiarism among pharmacy and medical biochemistry students – cross-sectional survey study", *Biochemia Medica* 20, br. 3 (2010): 307-313; Martina Mavrinac, Gordana Brumini, Lidija Bilić-Zulle i Mladen Petrovečki, "Construction and validation of attitudes toward plagiarism questionnaire", *Croatian Medical Journal* 51 (2010): 195-201; Tanja Rudež, "Priznanje: plagirao sam magisterij, ali sam miran jer je ovo zemlja nečasnih ljudi!", *Jutarnji list*, 19. lipnja 2010.; Thomas Rommel, ur., *Plagiate – Gefahr für die Wissenschaft?* (Münster: Lit, 2011); Boris Vlašić, "Slobodan Vukičević: Plagijat i prodaja ispita su najteži mogući prekršaji", *Nedjeljni Jutarnji list*, 28. listopada 2012.; World Science staff, "Sting" catches research journals publishing reports without vetting", *World Science*, 4. listopada 2013. Pri Katedri za medicinsku informatiku Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, sustavno se proučava tema plagiranja u znanosti, pa je u posljednjih osam godina obranjeno i nekoliko doktorskih radova (Lidija Bilić-Zulle, Ksenija Baždarić, Vanja Pupovac; Martina Mavrinac). Vidi i materijale okruglog stola "Akademska čestitost", održanog u Zagrebu 12. lipnja 2013. (<http://www.eizg.hr/hr-HR/Odrzan-okrugli-stol-Akademska-cestitost-1030.aspx>). Procjena je da se, u svijetu, oko 10 % znanstvenika upušta u nedozvoljene prakse, a 80 % se ponekad služi dvojbenim radnjama (npr. selekcija podataka za analizu). Danska i Norveška jedine u Europi imaju zakonom reguliranu provedbu znanstvenoistraživačke čestitosti. Cf. Jelena Budak, "Okrugli stol Akademska čestitost", *Društvena istraživanja* 22 (2013): 543-547.

oduzima Schmittu naslov doktora,² a 2. travnja Schmitt podnosi ostavku,³ ne, doduše, zbog svoje pogreške, već zbog “podijeljenosti nacije”. Rektor Semmelweisova sveučilišta, Tivadar Tulassay, podnosi ostavku zbog političkih pritisaka nakon “afere Schmitt”, ali ministar ostavku ne prihvaća.

Slučaj 2: Rumunjska

Rumunjski pravnik **Victor Ponta** (r. 1972.) politikom se bavi od rane mladosti, a doktorirao je 2003., u vrijeme dok je obnašao dužnost državnog tajnika u Ministarstvu vanjskih poslova i s premijerom kao mentorom. Za plagiranje je optužen mjesec dana nakon izbora za predsjednika Vlade, u svibnju 2012., i to u članku u časopisu *Nature*,⁴ temeljenom na anonimnom izvoru koji je ustvrdio da je Ponta prepisivao od Dumitrua Diaconua i Vasilea Cretua te prevodio s engleskog rad Ionua Diaconua. Vlada je optužbe demantirala, tvrdeći da ih treba promatrati u kontekstu aktualnog rata premijera i predsjednika Rumunjske Basescu. Stvar se komplicira kada Etičko povjerenstvo koje imenuje Vlada (štoviše, mijenja članove tijekom samog zasjedanja!) oslobađa Pontu optužbi, a povjerenstvo Sveučilišta ih potvrđuje. Sjenu na Pontinu obranu bacaju činjenice da je tvrdio da je 2000. diplomirao na Sveučilištu u Cataniji, što je tamošnji rektor demantirao, da je u jednoj svoj knjizi (također sumnjivoj na plagiranje) govorio o budućem procesu protiv Pinocheta u vrijeme kad je Pinochet već bio četiri godine pokojni, kao i da je Ponta već bio optuživan za korupciju, zataškavanje, pa čak i za jedno (samo) ubojstvo...

Paralelno s optužbama protiv Ponte traje napad zbog plagiranja i protiv dvoje uzastopnih ministara obrazovanja i znanosti u Pontinoj vladi. Samo tri dana nakon imenovanja ministrom, naime, **Ioan Mang** (r. 1958.) optužen je 10. svibnja 2012. zbog plagiranja najmanje osam znanstvenih radova od autora iz Japana, Tajvana i Izraela, pri čemu je Mang člancima promijenio samo autore i naslov.⁵ Premda se brani da su optužbe “politički motivirane”, Mang, ipak, već 15. svibnja podnosi ostavku.⁶ Mangova nasljednica, **Ecaterina Andronescu** (r. 1948.), bila je već ministricom obrazovanja 2000.-2003. i 2008.-2009., a nakon imenovanja u srpnju 2012. izjavila je, na traženje predsjednika Republike, da nije plagirala svoj doktorat.

² Matthew Day, “Hungarian president defiant over plagiarism row”, *Telegraph*, 30. ožujka 2012.

³ Palko Karasz, “Hungarian president resigns amid plagiarism scandal”, *New York Times*, 2. travnja 2012.

⁴ Quirin Schiermeier, “Romanian prime minister accused of plagiarism”, *Nature* 486 (2012): 305.

⁵ Alison Abbott, “Plagiarism charge for Romanian minister”, *Nature* 485 (2012): 289.

⁶ Asaf Shtull-Trauring, “Romania minister of education resigns after caught stealing Israeli’s research”, *Haaretz*, 17. svibnja 2012.

Optužena u studenome 2012., međutim, za višestruko plagiranje (članaka iz 2003. i 2006./77.), mjesec dana kasnije više nije imenovana u novi Pontin kabinet.

*Slučaj 3 Njemačka*⁷

Karl-Theodor Guttenberg (r. 1971.), barun s ni manje ni više nego deset krsnih imena, iz vrlo imućne porodice orodene izravno s Bismarckovima, Ribbentroppima i Eltzovima, bio je estradni primjer uspješnosti. Doktorat je obranio 2007. pri Sveučilištu u Bayreuthu, 2009. je imenovan saveznom ministrom gospodarstva i tehnologije, a malo kasnije ministrom obrane. Već 2010. se o Guttenbergu govori kao o potencijalnom nasljedniku kancelarke Merkel, biran je za "osobu godine", vrlo je popularan u medijima i narodu. Šesnaestoga veljače 2011., međutim, pojavljuju se prve optužbe da je u svom doktoratu preuzeo od drugih autora čitave pasuse bez navođenja izvora. Već sedam dana kasnije doktorat mu je oduzet.⁸ Premda u početku priznajući "grešku, ali ne i namjeru", već 1. ožujka Guttenberg se povlači sa svih političkih funkcija. Tri mjeseca kasnije, posebno sveučilišno povjerenstvo potvrđuje da se radilo o plagijatu, a osam mjeseci kasnije i Državno odvjetništvo dosuđuje Guttenbergu kaznu od 20.000 eura (koju mora uplatiti na račun zaklade za djecu bolesnu od raka).

Afera "Guttenberg" jedva da se slegla, kad vladu Angele Merkel potresaju nove optužbe: ovoga puta za plagiranje doktorata katoličke teologinje **Annette Schavan** (r. 1955.), ministrice obrazovanja i znanosti od 2005. Schavan je doktorirala još 1980. pri Sveučilištu u Düsseldorfu, a pitanje plagiranja pojavilo se u svibnju 2012. I Schavan je u početku negirala optužbe, priznajući tek "omaške", ali je siječnja 2013. matično Fakultetsko vijeće odlučilo oduzeti joj diplomu, a njenu će tužbu za klevetu odbiti i Upravni sud ožujka 2014. Uostalom, samo mjesec dana nakon ostavke Annette Schavan u veljači 2013., pojavila se nova optužba zbog plagiranja članka iz 2008.

Slučaj 4: Hrvatska

Naše je iskustvo s optužbama za plagiranje bogato. Još ujesen 1999., naprimjer, pojavila se sumnja da je svoj magisterij, obranjen u svibnju te godine, plagirao tadašnji čelnik Hrvatske stranke prava, **Anto Đapić** (r. 1958.). Povjerenstvo, osnovano *ad hoc* u studenome, utvrdilo je da je Đapić doista doslovce prepisao 2/3 (116/176 stranica) svog rada iz knjige mentora, pravaša Borisa Kandarea, ne

⁷ Vidi studiju o njemačkim slučajevima u: Debora Weber-Wulff, *False Feathers: a Perspective on Academic Plagiarism* (Heidelberg: Springer, 2014).

⁸ "Karl-Theodor zu Guttenberg stripped of PhD after admitting plagiarism", *Telegraph*, 24. veljače 2011.

navodeći uopće Kandareovu knjigu na popisu literature. Đapiću je titulu magistra znanosti Pravni fakultet u Splitu oduzeo u siječnju 2000., u jeku kampanje u kojoj je Đapić bio kandidatom za Predsjednika Republike. Vjekoslav Šmid, predsjednik povjerenstva koje je bilo pozitivno ocijenilo Đapićev magisterij, izjavio je i nakon poništenja da je rad “stručno i korektno izrađen”,⁹ a glasnogovornik HSP-a Rožić da time nije otkriveno ništa što bi “Antu Đapića osporilo kao poštenog Hrvata”. Prvostupanjski Sud je Đapića 2004. oslobodio krivnje, nakon čega je stvar otišla u zastaru, a jedini koji je ispaštao bio je novinar koji je razotkrio slučaj i potom bio tužen zbog klevete suca (koji će kasnije biti uhićen pod sumnjom na korupciju).¹⁰

I **Boris Mlinarić** (r. 1941.), član Hrvatske demokratske zajednice i ravnatelj KBC-a Rijeka, našao se na udaru optužbe za plagiranje doktorskog rada 2000., nekako sa smjenom vlasti na državnoj razini. Nakon što se dokazalo da je Mlinarić dio vlastitog magisterija fotokopirao i uložio u doktorat, titula mu je 2011. oduzeta. Mlinarić je, međutim, dobio upravni spor 2004., ali mu je Senat nakon ponovljenog postupka opet oduzeo titulu u prosincu 2005.

Napokon, najaktualnijim je u nas svakako slučaj **Milijana Brkića** (r. 1970.), glavnog tajnika HDZ-a, koji je 2010. diplomirao pri Policijskoj akademiji MUP-a, a ujesen 2012. prvi puta bio optužen za plagiranje. Posebno je povjerenstvo u studenome 2013. doista potvrdilo da je Brkićev rad identičan diplomskom radu Stanka Tomića iz 2009., ali je zaključno tek naložilo Brkiću da napiše novi rad, a čelnik Brkićeve stranke je, pak, izjavio da se diplomski radovi ionako “kompiliraju”.¹¹ Rad je ožujka 2014. službeno poništen, kao i radovi još desetak plagijatora iz generacije.¹²

Poveznice, rastavnice, zaključci

Jasno je da političari, koncentrirajući bezbroj funkcija i sterilnih rutina, nemaju vremena za ozbiljno bavljenje vlastitim formalnim obrazovanjem, a kamo li znanošću: kako imaju, međutim, moć, mnogi dolaze u iskušenje da steknu i dodatni akademski legitimitet. No, estradni sjaj i uspjeh ima i opasnu stranu: reflektori privlače pažnju zavidnih i ugroženih koji u ruke uzimaju lupu koje se možda, inače, nitko nikada ne bi latio i tu se, naravno, ukazuje opasnost da se čak i neetički lažno

⁹ Dr. Vjekoslav Šmid, “Prihvatilo sam mentorov stav”, *Slobodna Dalmacija*, 11. studenoga 1999.

¹⁰ Tanja Šimundić-Bendić, “Đapiću oduzeta titula magistra”, *Slobodna Dalmacija*, 14. siječnja 2000.

¹¹ Robert Bajruši, “Epilog plagijatorske afere glavnog tajnika HDZ-a: Milijan Brkić opet mora na diplomski!”, *Jutarnji list*, 14. siječnja 2013.

¹² Marcela Bratović, “Narodne novine su među poništenim dokumentima objavili i diplomski rad glavnog tajnika HDZ-a i bivšeg zamjenika ravnatelja Policije Milijana Brkića”, *24 sata*, 27. ožujka 2014.

krene protiv lažne neetičnosti. Napad se, u pravilu, tempira u dva trenutka: kada meta postane opasnom ili kada joj oslabi zaštita i moć. Doktorati Schmitta i Schavanove postali su “zanimljivima” dvadeset odnosno trideset godina nakon što su obranjeni; Mang, Andronescuova i Ponta optuženi su samo nekoliko dana nakon stupanja na dužnost, Guttenberg u jeku najveće popularnosti i najboljih prognoza, a Mlinarić i Brkić tek nakon silaska njihove stranke s državne vlasti. Da je lavina najvećih političko-plagijatorskih afera u Europi koordinirana, pokazuje i činjenica da je od afere Guttenberg, preko slučaja Schmitt, Mang, Ponta, Schavan i Andronescu, do afere Brkić, proteklo tek oko godinu i po dana. (Pritom ne treba zaboraviti da se ovaj period poklapa s dosad najtemeljitiije istraženom i dokumentiranom aferom plagiranja u znanosti – sa slučajem Nizozemca Diederika Stapela, objelodanjenim upravo potkraj 2011.¹³)

Naš je kratki i svakako krnji pregled pokazao da za plagiranje u političara nisu presudni ni dob, ni spol, ni nacionalna, ni ideološka, ni staleška pripadnost već, najvjerojatnije, tip ličnosti¹⁴ – predpolitički sportski, možda, ali svakako nezrelopolitička narcisoidna sklonost zlorabi moći (Guttenberg je, primjerice, već mnogo ranije optuživan za “uljepšavanje” vlastitog životopisa, a aferom se pokušao okoristiti za intervju, knjigu i nove poslove u SAD-u, kritizirajući pritom njemačku politiku, dakako). Povjerenstva za ocjenu doktorata, kojima se tako često stavlja na teret dio krivnje, zapravo ne snose bitnu etičku odgovornost: njihova zadaća nije da sumnjaju, provjeravaju i kontroliraju sve navedene i nenavedene izvore, već da ocjenjuju pod pretpostavkom čestitosti (začudna iznimka su, naravno, povjerenstva koja i nakon dokaza očitog plagijata, kao u slučaju Đapić, ustraju u svojoj ocjeni).

Jedna od sličnosti koja upada u oči u našem je pregledu svakako i benevolentnost birača prema prepisivačima. U vrijeme dok mu se još sudi, Anto Đapić 2003., a onda i 2007., biva biran u Hrvatski sabor, a 2005. postaje gradonačelnikom Osijeka. Karl-Theodor Guttenberg, samo deset dana nakon ostavke, još uvijek slovi kao najomiljeniji političar u Njemačkoj, a CSU u Kulmbachu ga ponovo kandidira za zemaljski Parlament. Annette Schavan je rujna 2013. u Ulmu opet većinom glasova izabrana u savezni Parlament, a u veljači 2014. prihvaća Vladinu nominaciju za veleposlanicu u Vatikanu. Ili narod, na Zapadu kao i na Istoku, zna više od povjerenstava i sudova, ili ne drži mnogo do intelektualnog vlasništva.

¹³ “Stapel investigation”, dostupno na <https://www.commissielevelt.nl/>.

¹⁴ Vidi pokušaje povezivanja crta ličnosti i plagiranja u: Craig Nathanson, Delroy L. Paulhus i Kevin M. Williams, “Predictors of a behavioral measure of scholastic cheating: personality and competence but not demographics”, *Contemporary Educational Psychology* 31 (2006): 97-122; Kevin M. Williams, Craig Nathanson i Delroy L. Paulhus, “Identifying and profiling scholastic cheaters: their personality, cognitive ability, and motivation”, *Journal of Experimental Psychology: Applied* 16, br. 3 (2010): 293-307.

Ipak, Zapad se od Istoka po nečemu i razlikuje. Dok su afere u Njemačkoj i Mađarskoj dovršavane brzo, a ostavke nuđene u najkraćem roku, čak i prije mjerodavnih pravorijeka, u Hrvatskoj i Rumunjskoj je spor dovoljno usporen da računa na sudsku zastaru ili na gubitak interesa i pamćenja medija i javnosti.

Bavljenje politikom posljednjih četrdesetak godina karakteriziraju (s rijetkim iznimkama) robovanje globaliziranom klišeju dopadljivosti biračima, dodvoravanje širokoj bazi, demagogija i makijavelistički populizam, odustajanje od eventualnih vlastitih originalnih pristupa. No, nije li i današnja znanost visokoklišeizirana djelatnost koja na obrasce svodi aplikacije, disertacije i publikacije? Kliše navodno služi i pridonosi međusobnom razumijevanju, ali je svakako u svojoj biti oponašanje. Osim kao poveznica politike i znanosti, plagijat se može tumačiti i kao dodirno mjesto politike i sporta: za mačevaoca Pála Schmitta ili pobjednika nacionalnog košarkaškog prvenstva za mlade 1989., Victora Pontu, plagiranje je moglo značiti i nužni doping u kompetitivnoj političkoj areni, pa makar i po cijenu ilegalnog ili amoralnog falsificiranja prirodnih kapaciteta u cilju lažne legitimacije.

U zemlji kao što je naša, u kojoj se sudi premijerima, županicama i gradonačelnicima zbog manje dvojbenih optužbi, grijeh plagiranja političara može se učiniti komičnim: pa ipak, baš zbog svoje univerzalnosti, priča o plagiranju nalikuje malom lakmusu uronjenom u golemu kantu ukiseljene političke svijesti doba u kojemu živimo. Netko bi mogao otići tako daleko da čitavu modernu politiku, s obzirom na toliki otklon od izvornih načela javnog djelovanja, nazove svojevrsnim nes(p)retnim plagijatom.

